

Rozlišujeme kompetence rodičů a kompetence mateřské školy

Velice často se v životě zaklínáme formulkou, že to přece „děláme pro naše děti“. Ale je to skutečně tak? Je opravdu to, co řada dospělých považuje za správné, nejlepší i pro děti? Pokusím se zhodnotit, co z tohoto postoje v praktickém životě vyplývá. Alarmující je především postoj rodičů, kteří své významné a nezastupitelné kompetence ochotně přenášejí na pedagogy a vychovatele...

MGR. JIŘÍ HALDA

Netýká se to jen učitelek mateřských škol, ale i pedagogů a vychovatelů dalších stupňů a typů škol i školských zařízení... Raději upozorňuji předem, že moje názory jsou mírně neortodoxní. Snažím se nahlížet na dětský věk pohledem přirozeného vývoje mozku a toho, nakolik tento vývoj respektují, či nerespektují naše sociokulturní zvyky. Informace čerpám jak z odborných pramenů, tak z vlastní praxe i z praxe mých kolegů a kolegyň.

I Potřeby dítěte nepřeceňujeme ani nepodceňujeme

Naše počínání je vždy podmíněno jednak genetikou, jednak vlivy prostředí – ani jeden ze zdrojů nepovažuji za významnější. Genetiku vnímám jako vyšší či nižší pravděpodobnost a vlivy prostředí jako vzory, které našim možnostem formují hodnoty a formy jejich realizace. Pro obsah tohoto textu si vypůjčím pojem od **Františka Koukolíka – evoluční optimum**, tedy fakt, že to, co je pro nás vhodné, stimuluje či podnětné, má svoji optimální náplň i formu podle toho, pro co je náš potenciál disponován.

Náš potenciál má samozřejmě i svá rizika – nejde naplánovat, nejde měnit a nesmíme jej soudit. Můžeme jej podporovat, rozvíjet,

osamostatňovat. Každý jsme pro něco nadaný – a je třeba objevit, co to je, nikoliv určit, co to má být, tedy co si přejeme.

Abychom se rozvíjeli alespoň v základním souladu se svým potenciálem, je třeba pochopit, že lidské vědomí potřebuje k rozvoji několik základních podmínek. Tyto podmínky se odvíjejí od našich základních životních potřeb, a pokud chceme, aby dítě bylo spokojené po tělesné, emoční, racionální i sociální stránce, je třeba v tomto rozměru uvažovat a jednat.

Je třeba potřeby dítěte nepodceňovat – zejména ty tělesné a emoční jsou zcela zásadní co do obsahu i formy –, ale také je nepřeceňovat. Jedním z klíčových problémů dnešní doby je fatální přeceňování racionálního uvažování a „zbožňování“ rozumu. Tím vůbec nechci říci, že vzdělání (a vzdělávání) není důležité, ale neobsahuje to podstatné, co v životě vždy nejvíc zaměstná naše hlavy – emoce a vztahy.

Pokud tedy chceme, aby naše děti byly šťastné a vyrostli z nich spokojení a úspěšní občané, nesmíme na ně pohlížet jako na naprogramovatelné bytosti a podléhat předsudkům, že úspěch znamená být bohatý vysokoškolařem.

Dítě musíme vnímat jako bytost, která potřebuje rozumět především sama sobě, jíž je třeba pomoci hledat

vlastní nápady a potenciál a ponechat ji, aby se z ní stal spokojený a realizovaný člověk. Nebudu nyní deklamovat postuláty amerického psychologa **Abrahama Maslowa** o potřebě lásky, podnětů a pravidel. Ty zná jistě každý. Pokusím se je však rozpracovat do praktických kategorií a nabídnout vám je k přemýšlení.

I Praktické kategorie lidských potřeb

Na prvním místě je třeba připomenout, že nejpodstatnější a také nejzajímavější jevy se odehrávají v prenatálním stadiu. Není vůbec jedno, jak je budoucí maminka naladěná, zda se stresuje, v jakých vztazích žije, anebo naopak zda se aktivně hýbe, nekouří... To vše podmiňuje úspěšný vstup dítěte na svět, jeho možnosti a zároveň to formuje naladění dítěte.

Bohužel musím předeslat, že úroveň výchovy v našich zeměpisných šířkách není „žádná sláva“, ale ani to není nic nového.

Již na počátku dvacátého století upozorňoval T. G. Masaryk v jednom eseji na to, že Češi jsou mizerní rodiče... Jsme tvrdí, nedůslední a vysoce spoléháme na stát, státní jistoty a na to, že naše výchovné nedostatky má povinnost doladit, či dokonce dohnat škola.

Bohužel opak je pravda – škola je prostředí, v němž se dětem dostává komplexní péče, přičemž nabídka je mnohdy devalvovaná a přepestrá. Problém však tkví v tom, že to podstatné se děje dávno předtím, než děti do školy nastoupí. A dovoluji si tvrdit, že **jediným a bezpodmínečně zodpovědným za dítě je rodič**, resp. rodiče. Jejich kompetence jsou situovány do věku, kdy ještě zdaleka děti ve škole ani nejsou, ani nemají být. A je velká chyba, že politici, a často i odborná veřejnost, avizují,

co všechno lze ve škole „dohnat“. Trvalou hodnotu má pouze **angažovaný přístup rodičů** – škola je prostředí, které má rozvíjet, estetizovat a obohacovat dovednosti a sociální vazby, a tím postupně učit děti kritickému myšlení.

I Hodnota režimu a řádu

Začnu jednou zcela univerzální hodnotou a tou je – **čas**. Je pochopitelné, že naše generace, které vyrostly v totalitě, musejí zaplatit svou daň – daň za poslušnost (byť většinou neochotně plněnou) a režim, jež totalitní systémy vyžadovaly. V dnešní výchově lze pozorovat právě tento vliv jako fatální – děti potřebují pro úspěšný vývoj režim, a to především **režim časový**.

Není vůbec jedno, zda dítě chodí spát každý den jinak, zda je v časovém režimu zakomponováno nejen spaní, ale i strava.

A jeví se mi jako nešťastné, že i některé státní instituce označují časový režim (v mateřských školách) za omezení osobní svobody. Třebaže to ve své podstatě omezení osobní svobody je (což je ostatně celá výchova), k tomu, abychom se naučili cítit se svobodní, je nutné, abychom se naučili **respektovat pravidla a práva ostatních**.

Odpočinek v mateřské škole totiž primárně neslouží pouze ke spočinutí, nasbírání sil a obnově energie, ale především jde o režimové opatření, jež děti učí nerušit ty, kteří odpočívají. Víme přece velice dobře, jak to v životě dopadá, pokud režim ostatních někdo nerespektuje – stačí se rozhlédnout po pracovišti či popojet pár kilometrů autem...

Rázem jsme svědky toho, kolik lidí nerespektuje práva druhých a ohrožuje je prosazováním svých sobeckých či neoprávněných zájmů! Proto je kompetencí rodičů dětem tento režim přiměřeně a citlivě vštěpovat.

I Vymezení výhradní rodičovské odpovědnosti

Za významné okruhy potřeb považují **stravu, spánek, sexuální partnerství**

a sociální pozici. Jedná se o klíčové vývojové potřeby, které zajišťují **terén pro úspěšný vývoj a realizaci**. V gesci je mají výhradně rodiče – škola na ně navazuje a v případě nedostatků zásadních pro vývoj má poradit, pomoci a intervenovat, nikoli však tím, že dovednost „doladí“ za rodiče! Pouze upozorní, navrhne či dohodne změnu.

Emotivita výchovy je extrémně důležitou kompetencí rodičů, přičemž o množství a intenzitě rozhoduje potřeba dítěte.

Státní instituce nesmí přejímat přímou zodpovědnost za široký „intimní“ vývoj. Má mít vliv nepřímý, poradenský, jinak se malý človíček od útlého věku učí spoléhat na cizí lidi (byť vysoce vzdělané a ochotné) a nenaučí se přijímat odpovědnost za vlastní rozhodnutí a činy – což je například narození vlastního potomka.

Nejintenzivněji se tyto jevy rozvíjejí v období do tří let, tedy v období, kdy děti do mateřské školy vůbec nepatří (bez ohledu na to, že naše generace navštěvovala jesle a leccos bylo jinak). Veškeré totality, které náš vývoj provázely, byly totiž k evolučnímu optimu hluché a slepé – formovaly si „poddané“ k tomu, aby masy dělaly to, co vládnoucí autority prioritizovaly.

Paradoxně největší riziko demokracie spočívá v tom, že už čtyřiačtyřicet let nic nemusíme! Na společnosti je však vidět, že lidé se teprve učí nést odpovědnost a dodržovat pravidla. V jakém stavu předáváme našim dětem planetu a jaký státní dluh budou muset splácet? Opravdu pro ně děláme to nejlepší...?

I Role mateřské školy

To, co potřebují rodiče i pedagogové pochopit, je fakt, že mateřská škola má na starosti něco jiného, že abso-

lutní odpovědnost za své děti nesou rodiče, zatímco škola je **prostředí rozvojové**. Nabývá i **rozměru poradenského a intervenčního**, rodiče se však mnohdy chovají nedůtklivě a dobře míněné rady přijímají neochotně. Mateřská škola není prostředí, kam se děti odkládají, protože to maminka s tatínkem potřebují nebo je to pro ně pohodlné.

Děti se nikdo neptá, zda to považují za správné či vhodné. Problém je v tom, že „odložené dítě“, které prožívá angažovaný zájem paní učitelky, se samozřejmě do školky těší, třebaže potřebuje cítit angažovaný a laskavý zájem vlastních rodičů. Proč? Protože na láskyplné a podnětné výchově je závislý **nejpodstatnější atribut životní**

úspěšnosti – motivace. Tu nemůže nikdo na světě budovat za rodiče, maximálně může poradit s tím, jak ji budovat co nejlépe – optimálně (jsme zvláštní svět, všechno děláme na maximum, a nakonec se z toho duševně či tělesně zhroutneme...).

Angažovaný rodičovský zájem navíc dává práci paní učitelky, a tím i práci dítěte to nejpodstatnější – cenu.

Motivace i satisfakce jsou tak propojovány od nejtělejšího věku,

což je pro život a úspěšnou realizaci nutnou podmínkou.

I Význam vyvážené stravy i emocionální sytosti

Začneme u již zmiňované potřeby – stravy. Pokud přijmeme tezi moderních výzkumů lidského mozku o tom, že mozek funguje na bázi funkčních systémů, je třeba posuzovat stravu touto optikou. Za obecné a základní funkční systémy mozku považují již zmiňovaný **tělesný, emoční, racionální a sociální systém** – a doporučují všem, aby se o ty své starali s co největší péčí...

Nehodlám teď někoho nabádat, co má jíst on nebo jeho blízcí. Strava je pro tělo zdrojem makro- i mikroživin a je jasné, že má být vyvážená a pestrá. Nemá smysl, abychom děti nutili jíst to, co jim nechutná (o tom opět rozhodujeme my), ale také je třeba, abychom je motivovali k tomu, aby jedly co nejpestřejší stravu.

Nechápu, že někteří rodiče nutí děti k veganství, ale ani to, že pokud máma něco uvaří a dítěti to nechutná, dá mu místo toho něco jiného.

Od učitelek ve školkách slychám, že mnoho dětí nejí pomazánky – ne proto, že by jim nechutnaly, ale rodiče je k vybíravosti vedou a tvrdí, že „když ti to nebude chutnat, tak to nejez...“. Co si počneme, až tento přebytek skončí? Věčně rozhodně trvat nebude... Strava má své místo i v emocích – **sycení emocemi** se jeví stejně důležité jako plné břicho. I zde platí **princip jedinečnosti** – dítěti nelze přiřknout ani intenzitu, ani formu lásky a něžné pozornosti.

Emoce mají vysoce jedinečný potenciál, a proto je nebezpečné poslouchat rady o tom, jak si dítě matku

zotročuje pláčem – pokud není dítě emočně syté, prostě fňuká a má emoční hlad. Emotivita výchovy je extrémně důležitou kompetencí rodičů.

Není to situace, kdy se maminky mazlí s dětmi, až jsou samy syté – syté má být dítě (mazlení s hodně mazlivými dětmi ukazuje, že je to někdy spíš úkol...).

A není v pořádku, když se děti v mateřské škole chodí tulit k paní učitelce. Je to jasný signál – potřebuji víc pozornosti, doteků, něhy od rodičů, přičemž o množství a intenzitě rozhoduje potřeba dítěte.

I Potřeba podnětů a sociálních vztahů

Kromě potřeby emocionální sytosti vykazuje dítě i hlad po podnětech – **syťost racionálního systému a optimální zasyčení podněty** je další potřebou. Podléhá však výrazně prvním dvěma zmíněným potřebám – i my dospělí to známe, vždyť na rande se běžně zveme na večeři, A kluk, který se ospalou a hladovou dívku snaží ohromit svou pamětí a vzdělaností, často pohoří.

Podněty musejí být přiměřené věku a talentu a přirozené vzhledem k pohlaví dítěte. Existuje zde vážné **riziko přesycení podněty** – stačí nakoupit dětem příliš mnoho hraček, přesyť se jim schopnost diferencovat podněty a dítě se v pokoji plném hraček bude nudit – a zaměstnávat nás.

Syťost sociálního systému znamená sycení vztahy. **Zdeněk Matějček** kdysi napsal, že není pro dítě větší trest, než když nemá sourozence. A to je nezpochybnitelná pravda.

Děti potřebují být **obklopeny vztahy**, které jsou pro ně zdrojem sycení zkušenostmi druhých, napětím, či vlídností, spravedlností, nebo křivdou. Děti potřebují být **obklopeny sourozenci, širší rodinou** a prožívat vzájemnou komunikaci.

Je až nepochopitelné, jak sveřepě maminky umísťují děti do školky navzdory tomu, že mají druhé dítě v kočárku. Vazby mezi dětmi jsou stejně podstatné jako vazba na matku

– učí se dělit o pozornost a rozumět potřebám sourozence.

Kromě toho zde nalezneme i vysvětlení toho, že spravedlivá láska tkví právě v kauzalitě sycení emocemi – pokud jedno z dětí potřebuje mazlení více, je to pravidlo. A jsou-li syté obě, nevadí jim, že to druhé se mazlí déle – stejně jako jedno sní jeden knedlík, zatímco druhé dva.

Dokud tyto vazby nemají děti v pořádku, do mateřské školy nepatří, třebaže při besedách s rodiči zažívám bouřlivý nesouhlas...

I Potřeba různých typů spánku

Spánek (stejně jako strava) opět podléhá časovému režimu.

Časový režim spontánně dává základ schopnosti odhadovat a plánovat. Ukotvuje vnímání času, byť děti čas vnímají úplně jinak než my. Proto je pro ně podstatné, aby měly **spánkový časový režim** a s ním spojené **rituály**.

A samozřejmě – **spánkovou hygienu**.

Nejen správná matrace, ale také ticho, dostatek kyslíku a nepřiliš teplé prostředí je základem zdravého spánku a vitality. Přitom kolik dětí usíná u filmů či spí v přetopených pokojích! Účinky elektromagnetického vlnění ještě úplně neznáme, ale o vlivu neúměrného tepla a nevětraného pokoje na vznik nemocí víme již dost.

Emoční spánek je další životní potřebou – prostřednictvím sycení je nutné děti učit trpělivosti a faktu, že nemohou mít hned to, co si přejí. V zájmu našem i dětí je učit děti samostatnosti – jednou přece mají samostatně fungovat.

Je nutné, aby nástup do školky právě tento jev zohledňoval – děti, které nejsou rodiči nenásilně vedeny k samostatnosti, se ve školce rozvíjejí velmi problematičtě.

A co je **spánek racionální? Pohyb!** České děti se málo hýbou, navíc konzumují velmi kalorické potraviny. Rodiče se pak diví, že nechtějí spát, a argumentují, že přece „byly venku ve školce“. Omyl! Pobyt venku ve školce je asociace práce. Jde o uč-

ní hýbat se, ale opravdová zábava nastává až odpoledne s rodiči.

Pod mým oknem je dětské hřiště – chodí na ně stále stejné tři děti... Pokud se tělo nehýbe, doplatíme na to – kvalitně se nerozvíjí ani mozek, nemluvě o alergiích, malé fyzické výdrži a metabolickém syndromu (*rizikové faktory či nemoci související s nadváhou a obezitou, především inzulinová rezistence a zvýšené hodnoty krevního tlaku, triacylglycerolů, LDL cholesterolu a glykemie; pozn. red.*).

Spravedlivá láska tkví v kauzalitě sycení emocemi a vazby mezi sourozenci jsou stejně podstatné jako vazba na matku.

Spánek sociální se týká samostatnosti. Jelikož téměř do čtyř let děti pojmají všechno jako hru, vedeme je spontánně k tomu, aby pomáhaly a práci nevnímaly jen jako povinnost. A totéž platí i pro ostatní činnosti. Dnešní trend je dětem sloužit: obléci je, dovézt do školky či do školy, zavázat jim boty...

Děti se tak v klíčovém věku ne naučí samostatnosti, což jim v pozdějším věku vyčítáme a soudíme je za to, že jsou zlobivé, nesamostatné, líné. Opak je pravda – děti se učí především pozorováním, proto jsou důslednost a jednotný přístup tak podstatné. Zlobení dětí je zpravidla zrcadlením toho, v čem vyrůstají, a odrazem toho, kde se rozchází to, co dětem tvrdíme, a to, co skutečně děláme.

Pravidla přece platí pro všechny, velké i malé, a chování dětí ukazuje, nakolik problematičtěmi vzory jim jsme.

I Zdravý základ dětské sexuality

Dosud jsme se zaobírali hlavně rodičovskými povinnostmi a kompetencemi. V rukou rodičů je i sexuální

identifikace a sociální status dítěte. Potřeba sexuálního partnerství je klíčová pro naši sexuální identifikaci. Pro harmonický vývoj dítěte není jedno, zda jsme si přáli místo holky kluka, a naopak. Z hlediska vývoje je to velmi klíčové. Je v pořádku, že holčičky oblékáme jako princezničky a že kluk má být štrapatý rošťák a kutil. Pohlaví dítěte je dané a nelze je změnit (jedině se může v hlavě poplést).

Emoční rovina sexuálního partnerství tkví v dotecích – maminky se mazlí s děvčátky něžněji než s kluky a tátové s kluky „drsněji“ než s dívkami. Tento základ sexuálního chování má **zásadní vliv na naši životní spokojenost**, osobnostní pohodu a sebevědomí. Vždyť každý ve svém okolí zná někoho nenaloženého či chronicky skeptického – mnohdy je takový člověk sexuálně frustrovaný či dezorientovaný.

Do dětské sexuality směji zasahovat výhradně rodiče, proto považují za scestné, aby do mateřských škol nastupovali muži (pokud nejsou školníky). Na první pohled se to jeví prakticky – tátové chronicky selhávají, tudíž se takový „náhradní“ mužský vzor hodí. Opak je pravda!

Pro dětskou sexualitu a intimitu platí především přirozený a přiměřený postoj rodičů k sexualitě a intimní komunikaci. Vzájemně se mají všichni dotýkat, mazlit se a nedělat kolem žádných intimních činností (jako je hygiena, stravování či usínání) dusno.

Naše pořekadlo „dobré chutnání a žádné povídání“ je ve skutečnosti nesmysl – proč by se jinak taková spousta obchodních kontraktů uzavírala při jídle?

I Sociální pozice a emoční rituály

Z hlediska sociální pozice je kompetence rodičů postavena na všech výše zmíněných potřebách – somaticky se nejvíce týká „vlastního“ místa u stolu a místa ke spánku.

Místo u stolu je klíčová věc – dítě se učí, že někam patří. Má však smysl

jedině tehdy, pokud se u jídla všichni scházejí. Potom je možné pozorovat, jak se děti navzájem sociálně škádlí a otužují (např. si vzájemně zasedají místo). Jenže statistika uvádí, že v našich podmínkách se téměř devadesát procent rodin kompletně nesejde u jídla ani jednou týdně.

Další nezbytnou potřebou je **emoční rituál** – s každým členem rodiny máme mít vlastní „intimní folklor“. Z hlediska vazby racionálního a emočního vývoje jde například o čtení dětem. Paradoxně se primárně nejedná o pohádku, ale o kontakt, teplo a vůni rodiče – pohádka samotná je vlastně bonus. Nedivme se, že se čtenářská gramotnost snižuje, jestliže upadá toto čtení v postýlce (motivace číst pak upadá úměrně tomu).

To, na čem vyrůstá a z čeho čerpá naše **motivace**, je **potřeba realizo-**

vat se a být za realizaci hodnocen. Mám na mysli samozřejmě především úspěšnou realizaci a pozitivní ohodnocení za úspěšně vykonané aktivity jako zdroj pocitu úspěšnosti a sociální prospěšnosti.

Dětský věk a dospívání jsou náročná období, a především dětství je z hlediska vzdálených cílů poměrně problematické. Děti čerpají energii z operativních, momentálních radostí – hry, pochvaly, něžného dotyku, harmonických vztahů. Berme jejich potřeby vážně, jsou jiné, než jak je vnímáme nebo si představujeme svými dospělými očima. Jsou neotřelé, originální a mají potenciál živočišnosti, radosti a neúnavné tvořivosti.

Budme proto odpovědnými a kompetentními osobnostmi. Vysvětleme rodičům, že nemohou

(a nesměj) spoléhat na to, že školka „to“ za ně vyřeší, ale že by měli brát vážně názor pedagoga, který dítě vidí zpravidla objektivněji než citově angažovaný rodič.

Cílem cílů je optimálně se vyvíjející, spokojené a samostatně uvažující dítě, jež potřebuje, abychom mu pomáhali ve chvílích, kdy pomoc potřebuje, a nechali je, ať si láme hlavu, když si na něco potřebuje přijít samo.

Děti jsou věrným zrcadlením vztahů, ve kterých vyrůstají. Nedívejme se na ně jako na zlobivé či nevychované – jsou stejné jako my (ve skutečnosti se totiž zlobíme na sebe). Budme jim proto co nejlepšími a důslednými vzory. ■

Autor působí jako speciální pedagog, lektor a personální poradce

